

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(5)/2025, 83-89

УДК: 7.03

DOI: [10.52754/16948823_2025_1\(5\)_12](https://doi.org/10.52754/16948823_2025_1(5)_12)

**ЖИВОПИСЬ АРКЫЛУУ ОКУУЧУЛАРДЫ КӨРКӨМ-ЭСТЕТИКАЛЫК
САБАТТУУЛУККА ТАРБИЯЛООНУН АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕРИ**

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-
ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ ЖИВОПИСЬ

SOME QUESTIONS OF THE THEORY OF EDUCATING STUDENTS OF ARTISTIC AND
AESTHETIC LITERACY THROUGH PAINTING

Ысмайылов Муктар Зулпукарович

Ысмайылов Муктар Зулпукарович

Ysmayilov Mukhtar Zulpukarovich

п.и.к. доцент, Ош мамлекеттик университети

к.п.н., доцент, Ошский государственный университет

Dr., Associate Professor, Osh State University

Мамазаиров Мирлан Латипович

Мамазаиров Мирлан Латипович

Matazairov Mirlan Latipovich

улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети

старший преподаватель, Ошский государственный университет

Senior Lecturer, Osh State University

Мурзакулов Болотбек Калбаевич

Мурзакулов Болотбек Калбаевич

Murzakulov Bolotbek Kalbaevich

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

ЖИВОПИСЬ АРКЫЛУУ ОКУУЧУЛАРДЫ КӨРКӨМ-ЭСТЕТИКАЛЫК САБАТТУУЛУККА ТАРБИЯЛООНУН АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕРИ

Аннотация

Макалада живопись аркылуу окуучулардын көркөм – эстетикалык сабаттуулугун калыптандыруунун айрым маселелери каралган. Жалпы билим берүүчү мектептердин окуучуларынын көркөм сабаттуулугун калыптандырууда живопись тарбия каражаттары катары да кызмат кыла тургандыгы белгиленген. Окуучулар негизги түстөр, спектр түстөрү, жылуу жана салкын түстөр, түстүк гамма жана колорит сыяктуу түшүнүктөрдү өздөштүрүүнүн натыйжасында живопистик чыгармалардын мазмунун окуп үйрөнүүгө жетишээри жөнүндө учкай айтылат. Мындан сырткары түстөрдүн адамдын аң сезимине тийгизген психологиялык таасирлери баяндалат жана түстөрдүн мындай касиеттерин тематикалык композицияларды түзүүдө колдонуу көркөм чыгармачылык процесстерге бир топ жеңилдик бере тургандыгы айкын баяндалат. Живопись окуучунун ички жан дүйнөсүн ойготуп, образдуу ой жүгүртүүсүн өнүктүрө тургандыгы жана көркөм табитин калыптандырууга да өбөлгө боло ала тургандыгы айтылат. Ошондой эле көркөм кабыл алуу – көркөм чыгармаларын түшүнүү жана алардан таасир алуу, эстетикалык ой жүгүртүү – кооздукка байланыштуу түшүнүктөрдү, баалоолорду иштеп чыгуу өндүү көркөм – эстетикалык сабаттуулуктун структуралык компоненттери белгиленген.

Ачкыч сөздөр: түс, түс схемасы, композиция, пленэр, пейзаж, майлуу живопись, живопись

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ ХУДОЖЕСТВЕННО- ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ ЖИВОПИСЬ

SOME QUESTIONS OF THE THEORY OF EDUCATING STUDENTS OF ARTISTIC AND AESTHETIC LITERACY THROUGH PAINTING

Аннотация

В статье рассматриваются некоторые вопросы формирования художественно – эстетической грамотности учащихся через живопись. Отмечено, что в формировании художественной грамотности учащихся общеобразовательных школ живопись также может служить средством воспитания. Ученики учатся читать содержание живописных произведений в результате усвоения таких понятий, как основные цвета, цвета спектра, теплые и холодные цвета, цветовая гамма и колорит. Кроме того, описывается психологическое воздействие цветов на человеческое сознание и ясно показано, что использование таких свойств цветов при создании тематических композиций может значительно облегчить процесс художественного творчества. Дана информация о том, что живопись пробуждает внутреннюю душу ученика, развивает образное мышление, а также может способствовать формированию художественного вкуса. Также отмечены структурные компоненты художественно – эстетической грамотности, такие как художественное восприятие – понимание и влияние произведений искусства, эстетическое мышление – разработка концепций, оценок, связанных с красотой.

Abstract

The article discusses some issues of the formation of artistic and aesthetic literacy of students through painting. It is noted that painting can also serve as a means of education in the formation of artistic literacy of secondary school students. Students learn to read the content of paintings as a result of mastering concepts such as primary colors, colors of the spectrum, warm and cold colors, color scheme and coloring. In addition, the psychological effect of flowers on human consciousness is described and it is clearly shown that the use of such properties of flowers when creating thematic compositions can greatly facilitate the process of artistic creation. The information is given that painting awakens the inner soul of the student, develops imaginative thinking, and can also contribute to the formation of artistic taste. The structural components of artistic and aesthetic literacy are also noted, such as artistic perception – the understanding and influence of works of art, aesthetic thinking – the development of concepts and assessments related to beauty.

Ключевые слова: колорит, цветовая гамма, композиция, пленэр, пейзаж, масляная живопись, живопись

Keywords: color, color scheme, composition, plein air, landscape, oil painting, painting

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. Живопись — адамдын жан дүйнөсүн, сезимдерин, турмуштук көрүнүштөрдү түстөр жана образдар аркылуу көркөм формада чагылдыруучу көркөм өнөрдүн бир түрү. Ал көрүү аркылуу кабыл алына турган, таасирдүү, бай жана тарбиялык багытта өтө маанилүү каражат болуп эсептелет. Мектептин окуу процесстеринде живописти үйрөтүү аркылуу окуучуларды эстетикалык жактан тарбиялап, алардын көркөм табитин, ойлом системасын жана дүйнө таанымын калыптандыруу мүмкүнчүлүгү жогорулайт.

Ал эми живопистин ролу төмөнкү негизги багыттарда байкалат:

1. Жаратмандык ой жүгүртүүнү калыптандыруу живописти үйрөнүү окуучулардын элестетүү жөндөмүн, чыгармачылык ой жүгүртүүсүн жана фантазиясын өстүрөт. Окуучу бир образды же көрүнүштү сүрөттөөдө өзүнүн ички дүйнөсүн, ойлорун жана сезимдерин боёк аркылуу билдирет. Бул — баланын дүйнөгө болгон таасирленүүсүн көркөм формада чагылдыруу мүмкүнчүлүгү.

2. Эстетикалык кабыл алуу жөндөмүн өнүктүрүү.

Окуучу живопись чыгармаларын талдап үйрөнгөндө, ал түстөрдүн гармониясы, композициянын түзүлүшү, образдардын мааниси жөнүндө ой жүгүртөт. Бул эстетикалык кабыл алуунун өркүндөшүнө, кооздукту сезүүгө жана таанууга түрткү берет.

3. Көркөм чыгарма аркылуу тарбия берүү.

Живопистик чыгармалар баланын этикалык-моралдык сапаттарын калыптандырууда өзгөчө роль ойнойт. Ар түрдүү сюжеттеги сүрөттөр (эмгекчил адамдар, улуттук каармандар, табият көрүнүштөрү ж.б.) аркылуу окуучу жакшы менен жаманды айырмалоону, эмгекти баалоону, табиятка, тарыхка жана адамдарга болгон мамилени көркөм кабылдайт.

4. Элдик маданияттын өзгөчөлүгүн таануу.

Кыргыз сүрөтчүлөрүнүн живопистик чыгармалары аркылуу окуучулар улуттук баалуулуктар менен таанышып, тарыхый эстеликтер, каада-салттар, маданий мурастар тууралуу кеңири түшүнүк алышат. Бул улуттук аң-сезимди, мекенчилдик сезимди өстүрөт.

5. Коммуникативдик жана социалдык көндүмдөрдү өнүктүрүү.

Живопись сабактарында окуучулар топ менен иштешип, бири-бирине жардам берип, пикир алышып үйрөнүшөт. Бул алардын социалдык көндүмдөрүнө, өз оюн айтуу жана башкалардын пикирин угуу жөндөмүнө оң таасир берет.

Мугалимдин ролу:

Живописти натыйжалуу үйрөтүү үчүн мугалимдин өзүнүн көркөм табити, кесиптик чеберчилиги жана окуучуга туура багыт көрсөтүү жөндөмү абдан маанилүү. Мугалим сүрөттөрдү жөн гана көрсөтпөстөн, алардын тарыхый, эстетикалык жана идеялык мазмунун окуучуга түшүндүрүп бере билиши керек.

Материалдар жана изилдөө методдору. Билим берүү тармагында адамды ар тараптуу өнүктүрүү — башкы максат. Мында окуучулардын интеллектуалдык, адеп-ахлактык, эстетикалык, жаратмандык жактан калыптанышына өзгөчө көңүл бурулат. Айрыкча заманбап коомдо эстетикалык тарбиянын орду чоң. Эстетикалык тарбия — бул окуучунун көркөм

табитин, сулуулукту андоо жөндөмүн, искусствого болгон кызыгуусун жана турмуштагы көркөм көрүнүштөргө болгон мамилесин өнүктүрүүчү маанилүү процесс. Ал окуучунун руханий дүйнөсүн байытып, аны ой жүгүртүүгө, көркөм кабылдоого, чыгармачылыкка үндөйт. Эстетикалык тарбиялоонун негизги каражаттарынын бири катары живопись өзгөчө мааниге ээ. Живопись — бул түстөр аркылуу адамдын сезимин, ойлорун жана дүйнөгө болгон мамилесин көркөм чагылдыруучу искусствонун бир түрү. Живопись сабактары окуучунун эстетикалык кабылдоосун, образдык ой жүгүртүүсүн, чыгармачылык жөндөмүн, эмоциялык дүйнөсүн жана кооздукту таанып-билүү сезимин өнүктүрөт.

Живопись окуучунун айлана-чөйрөгө болгон мамилесин өзгөртөт, табигый жана маданий дүйнөнүн сулуулугун сезүүгө үйрөтөт. Мындай мүмкүнчүлүктөр аркылуу баланын ички дүйнөсү байыт, кооздукту андоо жөндөмү жогорулайт. Сүрөт тартуу процессинде окуучу түстөрдү тандоо, форманы түзүү, композицияны жайгаштыруу сыяктуу элементтер аркылуу өзүнүн эстетикалык дүйнөсүн билдире алат. Ар бир тартылган сүрөт — бул баланын ички дүйнөсүнүн, эмоциясынын жана фантазиясынын көркөм көрүнүшү болуп саналат. Живописьтин таасири менен окуучунун адамдык сапаттары, чыгармачылык көз карашы, көркөм табити жана эстетикалык аң-сезими калыптанат. Окуучулардын эстетикалык табитин калыптандыруунун эффективдүүлүгү төмөнкүдөй болду. Мен иштеген мектепте живопись каражаттары менен эстетикалык сабаттуулукка тарбиялоого таасирин тийгизүүчү бир катар процесстерди эске алууга туура келди.

Жыйынтыктар жана талкуулар. Сабактын сапаты менен эффективдүүлүгү мугалимдин эмнени билгендигинен гана эмес, ал өз билимин канчалык деңгээлде колдоно алгандыгына дагы жараша болот. Мугалимдин чеберчилиги көп учурда өзүнүн жана башкалардын каталарын анализдей билүүсүнөн көз каранды. Мунсуз педагогикалык чеберчиликке мугалим такыр жетишпейт же кечигип жетишет. Өз ишин анын ичинде сабагын, дайыма өркүндөтүү жаш мугалимдин жетишерлик кыска убакытта мыкты адис болуп калышына мүмкүндүк берет. Өз ишин анализдөө квалификацияны жогорулатуунун эн ишенимдүү жолдорунун бири экендиги тажрыйбадан улам белгилүү.[1,160] Ал эми Сухомлинскийдин «окуу менен тарбиянын бардык мыйзам ченемдүүлүгүн жөнү жок тануулай бере турган абстракттуу окуучу жок. Бардык окуучуларга окууда ийгиликтерге жеткирүүчү бирдей өбөлгө болбойт. Окуудагы ийгилик деген түшүнүктүн өзү өзүнчө бир салыштырмалуу нерсе: биринде ийгиликтинин көрсөткүчү «беш», экинчисинде «үч» деген баа да чоң ийгилик болуп эсептелет», - деген сөздөрү бүгүнкү күндө да өтө актуалдуу деп эсептейбиз. Азыр мектептерде сапаттык көрсөткүч деген түшүнүккө таянып алып, окуучуларды жалаң «5» жана «4ке» окутабыз деген ураандар көбөйүп кетти. Мына ушул жерде улуу педагогдун айткандарын билим берүү системасына киргизишибиз керек экендигине ынана баштадык. [2,80]

Окуу процесси: сабактар, пленэрлер, факультативдик сабактар, музейлерге баруу.

Тарбиялык процесс: Белгилүү чыгармачыл инсандар менен болгон жоолугушуулар, искусствонун тарыхы жана жаңылыктары жөнүндөгү өз ара баарлашуу, дискуссиялар, өз ара баарлашуу, класстык сааттар ж.б.у.с.

Чыгармачылык процесс: окуучулардын өз алдынча иштөөсү, көргөзмөлөрдү, класстар аралык көргөзмөлөрдү уюштуруулары, түрдүү шаардык, областык, республикалык көргөзмөлөргө катыштыруу, чыгармачыл мүнөздөгү иш – чараларга катышып туруу ж.б.у.с.

окуучулардын эстетикалык сабаттуулугун калыптандыруунун эффективдүүлүгүн аныктоо максатында жүргүзүлгөн анкеталык сурамжылоо жана алынган дилбаяндын натыйжасында аныкталган маалыматтарды таблицадан байкаңыз.

Окуучуларды живопись аркылуу эстетикалык сабаттуулукка тарбиялоого таасирин тийгизүүчү процесстерди төмөнкү таблицадан караңыз.

Таблица

№	Окуу процесси				Тарбиялык процесс			Чыгармачылык процесс				Таланты, аракети
1	Саб акта	Пл ен эр де	М узе йл ерг е ба ру у	Фак ульт атив дик саба к	Жоол угуш уулар да	Өз ара баарла шуу	Клас стык саат	Шаа рдык	Облусту к көргөзм өлөр	Чыгарм ачыл мүнөздө гү иш – чаралар	Класстар аралык	Окуучуларды н таланты жана аракеттери
	31%				23%			37%				14%

Таблицадан байкалгандай аталган үч илтик процесстерин окуучулардын эстетикалык тарбиялануусуна тийгизген таасири боюнча жүргүзгөн изилдөөбүздүн натыйжаларына көңүл бурсак, анда окуу процессинен таасирленгендердин саны 31%ды, Тарбиялык процесстен таасирленгендердин саны 23%ды, Ал эми чыгармачылык процесстен таасирленгендердин саны 37%ды, окуучулардын таланты жана мээнеткечтигинен таасирленгендердин саны 14%ды түздү.

Корутунду. Живопись каражаттары аркылуу окуучулардын көркөм – эстетикалык сабаттуулугун калыптандыруунун теориялык жана методикалык негиздери изилденди. Бул максатка жетүү үчүн биз көркөм сабаттуулукту калыптандыруунун маанисин, принциптерин жана ыкмаларын изилдеп, учурдагы мектеп практикасындагы көйгөйлөрдү талдадык. Бул изилдөөнүн жыйынтыгында төмөнкү негизги маселелерге көңүл бурулду:

Айтсак живопистик каражаттар менен окуучулардын көркөм – эстетикалык сабаттуулугун калыптандыруудагы ролу иликтенди: Живопись мектеп окуучуларынын көркөм сабаттуулугун калыптандыруунун негизги каражаты экендиги далилиденди. Окуучулардын түрдүү боёкторду пайдаланып, ар кандай түстөрдү чыгармачылык менен чыгарманын композициялык сюжетине жарша колдоно башташы, алардын көлөмдү жана түстүк композицияны айкын өздөштүрө баштагандыгын тастыктады. Демек окуучулардын живопись аркылуу эстетикалык зарыл баалуулуктарынын, чыгармачылыгынын жана көркөм табитинин калыптануусу үчүн зарыл шарттар түзүлдү. Сабактарда живопистик сүрөттөрдү аткаруу ишмердүүлүгү окуучулардын жан дүйнөсүн, элестөөлөрүн жана креативдүүлүгүн ачууга жардам бере тургандыгы белгилүү болду.

Көркөм сабаттуулукту калыптандыруу үчүн ар түрдүү педагогикалык принциптерди жана ыкмаларды колдонуу зарылдыгы байкалды. Окуучулардын эстетикалык сабаттуулугун

өнүктүрүү үчүн системалуу анализ, чыгармачылык иш, жекече мамиле, заманбап технологияларды колдонуу зарылдыгы белгиленди.

Жүргүзүлгөн аналитикалык иштердин натыйжасында жалпы билим берүүчү мектептерде көркөм сабаттуулукту өнүктүрүүгө терс таасирин тийгизген бир катар көйгөйлөр аныкталды. Анын ичинде мугалимдердин адистик деңгээлинин төмөндүгү, көркөм сабактардын жетишсиз убактысы, материалдык-техникалык базанын начардыгы жана окуучулардын кызыгуусунун төмөндүгү ж.б. маселелер. Бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн билим берүү процесстерин заманбап методдор менен байытуу жана чындап чыгармачылыкка жол ачуу усулдары сунушталды.

Окуучулардын көркөм сабаттуулугун өнүктүрүүдө окуу процессинде окуучуларга жекече педагогикалык мамиле кылуунун модели сушталды. Мугалимдер ар бир окуучунун психологиялык жана жаш өзгөчөлүктөрүн жана чыгармачылык дараметин эске алуу менен сабактарды уюштурушу керек. Мындай мамиле балдардын өзүн-өзү көрсөтүүсүнө жана чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн ачууга жардам берет.

Живопись сабактарында заманбап технологияларды колдонуу окуучулардын кызыгуусун жана чыгармачылыгын арттырат. Санарип сүрөт программалары, интерактивдүү такталар жана мультимедиялык материалдар окуучулардын эстетикумдукту кабыл алуу процесстерин жеңилдетет жана заманбап искусство дүйнөсүнө кирүү мүмкүнчүлүгүн түзөт.

Адабияттар

1. Бекбоев И., Алимбеков А., Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы. Жалпы билим берүүчү мектептердин мугалимдери жана жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн. – Б.: Улуу Тоолор, 2021. 192 б.
2. Адылбек Батыралиев “Педагогика” Жогорку жана орто окуу жайларынын педагогикалык адистиктеринин студенттери, магистранттары үчүн окуу куралы. Ош. 2023.
3. Эшбаев М. Э. Сүрөт искусствосу боюнча терминдердин кыскача түшүндүрмө сөздүгү. Ош. 2020-ж.
4. Гончаров А.А. Көркөм искусствонун педагогикасы. Санкт-Петербург, 2005.
5. Педагогикалык изденүү А.Аманашвили, П 24 С. Н.Лысенкова, И.П.Волков, ж.б. Сөз башын жазган М.Н. Скаткин; Түз. И.Н.Баженова; котор. И.Бекбоев, А.Андашев, А. Ибраев.-Ф: мектеп, 1989.-608 б.
6. Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги. Көркөм билим берүү программасы. Бишкек, 2022.
7. Лебедев А.А. Сүрөт тартуу методикасы. Москва, 2010.
8. Байджуманов, Х. Пейзаж как вид живописи / Х. Байджуманов // Вестник Ошского государственного университета. Философия. Социология. Политология. – 2023. – № 2(2). – С. 41-45. – DOI 10.52754/16948823_2023_2(2)_7. – EDN NVRLGK.
9. Ысмайылов, М. З. Ош облусундагы көркөм сүрөт өнөрүнүн өнүгүү тарыхы / М. З. Ысмайылов, М. Л. Мамазаиров, К. Ж. Мамарайимов // Вестник Ошского

- государственного университета. – 2022. – No. 2. – P. 207-213. – DOI 10.52754/16947452_2022_2_207. – EDN KOWRUR.
10. Курбанбаев, К. А. Кыргыз элинин көркөм сүрөт искусствосу / К. А. Курбанбаев, А. М. Ахмеджанова, Д. А. Ыразаков // Вестник Ошского государственного университета. – 2020. – No. 1-3. – P. 290-294. – EDN GOMAWD.
11. Курбанбаев, К. А. Мораль менен искусствонун өз ара байланышы / К. А. Курбанбаев, А. М. Ахмеджанова // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Vol. 1, No. 3. – P. 252-258. – DOI 10.52754/16947452_2021_1_3_252. – EDN NXLZCN.